

به نام ایزد دادار

آزمون منبع باز مسیری برای ارتقاء شیوه ارزشیابی در مدارس

با توجه به وضعیت خاص آموزش در شرایط کرونایی که همانند تمام جنبه های زندگی بشری دستخوش تغییرات عمده گردیده، زمان آن رسیده است که شیوه ارزشیابی نیز متناسب با شرایط و نوع آموزش، تغییر یابد. بدیهی است که روش های تدریس متفاوت، شیوه های ارزشیابی متفاوتی نیز نیاز دارد. آزمون به شیوه کتاب باز (open book) که گاهی آن را آزمون "منبع باز" و یا "جزوه باز" نیز می گویند موضوعی است که بیشتر معلمان ما اطلاع چندانی از آن ندارند.

بسیار مشاهده می شود که امتحانات با سوالهایی که فقط محفوظات را می سنجند برگزار می شود. اما در حال حاضر با توجه به برگزاری اکثر آزمونها بصورت غیر حضوری، آشنایی با آن برای معلمان یک ضرورت است. چرا که چون فارغ از اینکه نتایج آزمون های غیر حضوری که به صورت روشهای مرسوم برگزار می شود قابل استناد و اعتماد نیست، اکثر آزمونهایی که در مدارس برگزار می شوند، میزان یادگیری دانش آموزان را در سطح دانش و یا حداکثر تا سطح فهمیدن را می سنجند.

در دهه سوم قرن بیستم، همزمان با بحران اقتصادی آمریکا، رئیس جمهور وقت آن کشور، یکی از نام آورترین متخصصان آموزش و پرورش یعنی «جان دیوئی» را موظف کرد به عنوان یکی از علل به وجود آمدن بحران، نظام آموزشی کشور را مورد ارزشیابی قرار دهد. در همین راستا دیوئی با همکاران خودش، «جنبش آموزش و پرورش پیشرو» را تشکیل داد و پس از بررسی و مطالعه وضعیت جامعه، پیشنهادات زیر را جهت برون رفت از بحران، ارائه داد.

۱- دوری از انباشتن ذهن فراگیران و توجه به رشد عقلانی به ویژه آموزش حل مسئله.

۲- برقراری ارتباط میان برنامه های مدارس با نیازهای زندگی اجتماعی، اقتصادی و صنعتی جامعه.

۳- انعطاف پذیری مدارس که باید از حالت سنتی خارج شوند.

۴- گسستن زنجیره تأثیر مخرب مدارس بر روح و جان دانش آموزان.

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، حدود ۸۵ سال پیش، اولین توصیه این جنبش، دوری از انباشتن ذهن فراگیران بود. چیزی که امروزه در مدارس و حتی دانشگاه‌های ما کاملاً متداول است. یعنی اینکه در شیوه برگزاری آزمون از فراگیران خواسته می‌شود مطالب بیشتری را در ذهن خود نگهداری کنند. و در زمان آزمون بصورت کتبی یا شفاهی ارائه کنند. (یعنی حداکثر تا مرحله فهمیدن در حیطه شناختی طبقه‌بندی بلوم). (کریمی شروانی، ۱۳۹۸)

با نگاهی به شیوه آزمون "کتاب باز" می‌توانیم به جرأت ادعا کنیم که این شیوه آزمون اگر بصورت درست و اصولی اجرا شود می‌تواند بخش عمده‌ای از معایب آزمونهای حاضر را برطرف نماید. بر خلاف باور اکثر دانش آموزان و حتی معلمان، نه اجرای این شیوه آزمون آسان است و نه پاسخگویی به سوالات آن. نیل به اهداف مطلوب این آزمون، در ابتدا نیازمند اصلاح روش تدریس است. در واقع دبیران ضمن مطالعه و بررسی آزمون "کتاب باز"، باید شیوه آموزش خود را به گونه‌ای برنامه‌ریزی کنند که در پایان دوره آموزشی، برای برگزاری این نوع از آزمون مشکلی نداشته باشند. بدیهی است دبیرانی که در زمان تدریس، صرفاً به محتوای کتابها اکتفا کنند و یا نهایتاً جزوه‌های آماده را به عنوان منبع امتحانی در اختیار دانش آموزان قرار دهند، نمی‌توانند آزمون خود را بصورت کتاب باز اجرا کنند. (ریچارد و همکاران، ۲۰۰۴)

ممکن است که برخی از افراد به اشتباه تصور کنند که آزمون کتاب باز نیاز به مطالعه ندارد. اما همچنان که در ادامه آمده است، از آنجا که سوالات این نوع آزمون از منابع مختلف مطرح خواهد شد، لازم است که فراگیران میزان مطالعه بیشتری داشته باشند. چرا که بدون مطالعه، حتی نمی‌توانند در بین منابع دنبال پاسخ سوالها بگردند.

لازم به ذکر است که طراحی سوال و اجرای این نوع آزمون بسیار دشوار است. چون از یک طرف باید سوالهایی طرح شوند که تمام محتوای کتاب و یا مطالب مطرح شده در کلاس را شامل شوند و از طرف دیگر باید پاسخ این سوالها عیناً در کتاب یا جزوه وجود نداشته باشد. همچنین برای طرح یک سوال نباید تنها به یک منبع و یا کتاب اکتفا نمود بلکه مجموعه‌ای از منابع که در طول دوره معرفی شده‌اند باید در لیست منابع سوال وجود داشته باشند. بنابر این مهارت بالای معلمان و ارتباط آن به شیوه تدریس یکی از عواملی است که موفقیت در اجرای آن را تضمین می‌کند.

در اجرای آزمون با روش «کتاب باز» به چند نکته باید توجه کرد :

۱- مدت آزمون باید دقیقاً محاسبه شود. بسیار مشاهده می‌شود که در برگزاری بعضی از آزمون‌ها حتی مدرسان باتجربه به صورت تخمینی، مدتی را که معمولاً بیش از زمان لازم برای میانگین کلاس است، در نظر می‌گیرند. که در نتیجه بیشینه دانشجویان و دانش آموزان، جلسه آزمون را بسیار زودتر از موعد مقرر ترک می‌کنند، که این نشان‌دهنده عدم محاسبه یا محاسبه اشتباه زمان توسط مدرس است.

۲- نکته بعدی، طرح پرسش توسط اشخاص دیگر است. در بعضی از دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزشی باسابقه، کسی که پرسش‌ها را طراحی می‌کند، لزوماً همان مدرس کلاس نیست؛ بلکه از مدرس‌های مختلف که در طی چند سال آن موضوع را تدریس کرده‌اند انتخاب می‌شوند. همچنین از متخصصان طراحی آزمون خواسته می‌شود با توجه به موضوع درس و هدف‌های آموزش، پرسش‌هایی را طرح کند که همه مطالب را دربر گیرد. در این حالت یک عامل کنترلی برای مدرس هم ایجاد می‌شود که ملزم می‌گردد طبق رئوس مطالب درسی، تمامی مطالب را در کلاس پوشش دهد. به‌عنوان یک قاعده کلی، در روش آزمون‌گیری «کتاب باز»، پاسخ هیچ پرسشی نباید مستقیماً در کتاب یا جزوه وجود داشته باشد. در این روش برای پرسش‌های عینی، گزینه‌های انحرافی به گونه‌ای طراحی می‌شوند تا فراگیرانی که به‌خوبی درس را یاد گرفته‌اند، بتوانند پاسخ صحیح را انتخاب کنند.

3- در طراحی پرسش‌های انشائی یا تشریحی در حوزه شناختی، پرسش‌ها باید از مرحله «کاربرد» بالاتر باشند و در مراحل «تجزیه و تحلیل» یا «ترکیب» و به‌ویژه «ارزشیابی و قضاوت» طراحی شوند.

روش «کتاب باز» بیش از نیم‌قرن است که در کشورهای پیشرفته دنیا از نظر آموزشی، به اجرا گذاشته می‌شود. امروزه هیچ ضرورتی ندارد که فراگیران حجم انبوهی از مطالب را در ذهن خود انباشته کنند. در دوران انقلاب الکترونیک که اوج آن در ۲۰ سال اخیر بوده است، هر نفر می‌تواند با داشتن یک گوشی به شبکه جهانی وصل شده و اطلاعات مورد لزومش را در هر زمینه‌ای که باشد، به دست آورد.

در آموزش‌های آنلاین که می‌تواند جزء آزمون‌های کتاب باز قرار گیرد، آزمون‌ها در واقع از آزمایش اطلاعات سطحی افراد به سمت ارزیابی از داشته‌هایی که در زندگی واقعی به کار می‌آید تغییر جهت می‌دهند. خودکارآمدی حاصل از این روش، بر کاهش اضطراب دانش‌آموزان تاثیر دارد. (لیزا و تینا، 2015)

لازم به ذکر است که طبق نتایج تحقیقات انجام شده، بعد از فراگیری مطالب آموخته شده اگر هیچ تلاشی برای حفظ آن صورت نگیرد به مرور زمان بخش قابل توجهی از آن از بین می‌رود. (موره و دراس، 2015) فراگیران فراوانی هستند که درس را به‌خوبی ازبر می‌کنند؛ ولی وقتی از آنان خواسته می‌شود آنچه را که خوانده‌اند، در شرایط زندگی واقعی به کار ببندند از انجام آن باز می‌مانند. به‌عنوان مثال در هیچ اداره، مؤسسه آموزشی، شرکت یا به‌طور کلی در هیچ مکان کاری، کارمند را محدود نمی‌کنند که از آوردن کتاب و جزوه به محل کار خودداری کند. بعضاً دیده می‌شود در برخی از مکان‌های کاری و یا حتی در برخی مطب‌ها از کتاب‌های مرجع، یا انواع کتاب‌هایی که در آن محل کاربرد دارند، استفاده می‌کنند. مهم این است که دانش‌آموخته‌ها یاد گرفته باشند و بتوانند از کتاب به‌عنوان ابزار کارشان استفاده کنند. در چنین شرایطی کتاب در دست کارمند یا کارشناس دانش‌آموخته را می‌توان با آچاری که در دست مکانیک است مقایسه کرد.

راهکارهای اجرای موفق این نوع آزمون عبارتند از :

- ۱- تشویق مدرسان به استفاده از روش‌های نوین تدریس و آزمون‌گیری، از جمله آزمون‌گیری با استفاده از روش « کتاب باز » (مورد اول نتایج مطالعات جنبش آموزش و پرورش پیشرو) .
- ۲- آموزش دادن به مدرسان در مورد چگونگی طراحی پرسش‌ها که مناسب آزمون‌هایی با روش « کتاب باز » باشد .
- ۳- بازگذاشتن دست مدرسانی که می‌خواهند با روش‌های نوین و ابتکاری به تدریس و آزمون‌گیری بپردازند، توسط کادر مدیریتی، اداری، آموزشی از طریق اصلاح شیوه نامه ها و بخشنامه های مربوط به برگزاری امتحانات در مدارس. البته در این مورد مدرسان هم باید اطمینان کادر مدیریتی و آموزشی را کسب کنند.
- ۴- در جشنواره برترین طراحان سوال که هر ساله در آموزش و پرورش برگزار می‌شود، امتیاز ویژه ای برای طراحان سوالات امتحانی که بر مبنای شیوه " کتاب باز " طرح نموده اند در نظر گرفته شود.
- ۵- توجیه و اطلاع رسانی به فراگیران از نحوه برگزاری آزمون در همان ابتدای دوره که باعث می‌شود آنها نیز در نحوه یادگیری خود تجدید نظر کنند و به امید مطالعه شب امتحانی نباشند.
- ۶- قبول کردن این موضوع که حتی ممکن است در بعضی از دروس و در بعضی از دوره ها نیاز به برگزاری آزمون به شیوه مرسوم وجود نداشته باشد و شناختی که مدرس از فراگیران در طول دوره به دست آورده می‌تواند مبنای قضاوت و تصمیم‌گیری باشد.
- ۷- گاهی اوقات طراح سوال می‌تواند پاسخ برخی از سوالات مطرح شده را نیز بیان کند اما از فراگیر بخواهد که اطلاعات تکمیلی در مورد پاسخ ارائه شده بیان کند. در واقع با طرح چنین سوالی میزان یادگیری دانش آموز را در سطح قضاوت و ارزشیابی خواهیم سنجید.

برخی از عباراتی که در اینگونه سوالات کاربرد دارند عبارتند از:

- مثالی شبیه نمونه ارائه کنید.
- دلیل شما چیست؟
- نظر شما چه تفاوتی با نظر حاضر دارد؟
- منبع اعتقادی شما چیست؟
- آیا همیشه چنین احساسی دارید؟
- دلیل مخالفت شما چیست؟
- فکر می‌کنید که دیگران چه نظری دارند؟

- آیا می‌توانید به روشی دیگر بیان کنید؟ (آندر سون و کارت وول، 2001)

نوع دیگر یا می‌توان گفت افراطی‌تر برگزاری آزمون به طریق « کتاب باز»، حالتی است که فراگیران به پرسش‌ها در جلسه آزمون پاسخ نمی‌دهند؛ بلکه برگه آزمون به آنها داده می‌شود که در منزل پاسخ‌ها را بنویسند و برگه‌ها را در روز و ساعت مقرر تحویل دهند این نوع آزمون در زمانی توصیه می‌شود که اولاً فراگیران اعتماد مدرس را جلب کرده باشند ثانیاً در طول دوره، بارها از فراگیران آزمون به عمل آمده باشد و نتیجه آزمون نهایی با نتیجه آزمونهای قبلی ادغام و میانگین آن در نظر گرفته شود.

منابع:

سایت راسخون-98/12/18- نویسنده: جو لندز برگر، مترجم: محمود کریمی شروانی

Anderson, L. & Krathwohl, D. (2001). A taxonomy for learning, teaching and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives. New York: Longman

Murre J.M.J. , Dros J. (2015) "Replication and Analysis of Ebbinghaus' Forgetting Curve"

Dr. Richard Bright well, MS Janine-Helen Daniel & Dr. Angus Stewart (2004) Evaluation: is an open book examination easier? Bioscience Education.

Liisa Myyry, Taina Joutsenvirta, Open-book, open-web online examinations: Developing examination practices to support university students' learning and self-efficacy: Active Learning in Higher Education 2015